

LBRIS

We know
books

Editura ACT și Politon

Str. Încinată, nr. 129, Sector 5, București, România, C.P. 050202.

tel: 0723 150 590, e-mail: office@actsipoliton.ro

www.actsipoliton.ro

Această ediție este publicată prin acordul cu
Grand Central Publishing, New York, USA.

Coined: **The Rich Life of Money and How Its History Has Shaped Us**

Copyright © 2015 by Kabir Sehgal

Originally published by Grand Central Publishing,
a division of Hachette Book Group, Inc.

All rights reserved.

© 2024 Editura ACT și Politon, pentru prezenta ediție românească

Traducător: **Bogdan Ghiurco**

Redactor: **Dana-Ioana Chiriță**

Tehnoredactor: **Teodora Vlădescu**

Coperta: **Alexandra Ilie**

Copyright Manager: **Andrei Popa**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SEHGAL, KABIR

Cartea banilor / Kabir Sehgal; trad.: Bogdan Ghiurco. - Ed. a 2-a. - București: ACT și Politon, 2024

ISBN 978-630-303-259-7

I. Ghiurco, Bogdan (trad.)

336

AVERTISMENT: Distribuirea, copierea sau piratarea în orice fel a acestei cărți nu este pedepsită numai prin lege, dar contravine și tuturor normelor și principiilor etice și sănătoase pe care un astfel de titlu le promovează. Ce fel de efect va avea energia pe care vreți să o transmiteți mai departe, dacă aceasta vine prin furt, ilegalitate și lipsă de respect față de autor și față de toți cei care au contribuit la crearea acestei cărți, astfel ca ea să ajungă la dumneavoastră? Împărtășiți cu ceilalți informațiile importante, valorile și lecțiile pe care le-ați aflat din acest material, într-un mod corect și responsabil.

KABIR SEHGAL

CARTEA BANILOR

*Înfloritoarea viață a banilor
și felul în care istoria lor ne-a modelat pe noi*

Prefață de Muhammad Yunus,
laureat al Premiului Nobel pentru Pace

Ediția a doua

Traducere din limba engleză de
Bogdan Ghiurco

ap!
act și politon

„Cartea de față nu seamănă cu niciunul dintre obișnuitele ghiduri despre bani. Una peste alta, e o lectură fermecătoare; iar Kabir Sehgal te va determina să vezi într-o nouă lumină crizele financiare și tranzacțiile bancare.”

Paul Volcker, ex-președinte al Rezervei Federale

„O excepțională analiză a istoriei banilor. Kabir a scris o poveste incitantă, care acoperă mii de ani de evoluție și-i aduce în atenția cititorilor pe acei oameni care au avut impact asupra banilor.”

Jimmy Carter, ex-președinte al Statelor Unite ale Americii

„Bine scrisă. Deșteaptă. Inovatoare. Această carte uluitoare te va face să reflectezi la bani din perspective cu totul inedite. Dacă vrei să înțelegi cum au influențat banii condiția omului – în bine sau în rău – și cum vor continua să ne modeleze comportamentul, citește cartea aceasta.”

Sheila Bair, ex-președinte al Corporației Federale pentru Asigurarea Depozitelor Bancare

„Kabir Sehgal a luat la bani mărunți tot ceea ce înțelegem prin «monedă», scriind o fascinantă dare de seamă, ce întrețese istoria și filosofia cu anecdotele personale. El ne dezvăluie niște revelații care sunt atât fascinante, cât și provocatoare.”

Walter Isaacson, președinte și CEO al Institutului Aspen

Cuprins

Prefață	9
Introducere	13
Partea I: Minte. Originile unei idei	29
Capitolul 1. Lumea e o junglă <i>Biologia schimbului</i>	31
Capitolul 2. Câteva dintre gândurile mele <i>Psihologia banilor</i>	69
Capitolul 3. Profund îndatorat <i>Antropologia datoriilor</i>	111
Partea a II-a: Corpul. Formele materiale ale banilor	153
Capitolul 4. Redutabili și statornici <i>O scurtă istorie a banilor grei</i>	155
Capitolul 5. De preferință, slab și diluat <i>O scurtă istorie a banilor ușori</i>	199
Capitolul 6. O retrospectivă asupra perspectivelor <i>Viitorul banilor</i>	255

Partea a III-a: Sufletul. Un simbol al valorilor	307
Capitolul 7. Îngeri investitori	309
<i>Religia și banii</i>	
Capitolul 8. Complexul de vinovăție	353
<i>Arta banilor</i>	
Epilog	391
Mulțumiri	395
Lista ilustrațiilor	401
Bibliografie selectivă	403
Note	413
Despre autor	467

Prefață

În 1974, eram profesor de economie la Universitatea Chittagong din Bangladesh. Ca să ajung în campus, trebuia să străbat Jobra, un sat tipic pentru Bangladesh, lipit de complexul universitar recent construit. În acel an, o foamete cumplită a afectat milioane de oameni din Bangladesh, iar când mi-am dat seama că nu pot face nimic pentru a le ușura suferința, am simțit cum aroganța cunoștințelor și a educației primite începe să se disipeze. Am vrut să depășesc acel sentiment de inutilitate, ajutând pe rând cel puțin câte o persoană.

Am început să mă plimb prin sat în fiecare zi, cu acest scop mărunț în minte. Erau atât de multe lucruri de făcut, încât abia dacă știam de unde să pornesc. Apoi am observat că o practică larg răspândită în sat era cămătăria, un peisaj greu de privit — un mecanism de exploatare a celor mai săraci oameni. Abordându-i rând pe rând, am început să le acord împrumuturi din propriul buzunar și așa s-a născut ideea de microcredit.

Slujba de bancher pentru cei săraci m-a ajutat să reevaluez banii. Potrivit definiției tradiționale, din punct de vedere economic, banii sunt considerați (într-o accepție restrânsă) un instrument care trebuie folosit fie pentru maximizarea interesului personal, fie pentru a fi donați în

CAPITOLUL 1

Lumea e o junglă

Biologia schimbului

„Păstrez subiectul cercetărilor mele în permanență dinaintea ochilor și aștept ivirea zorilor, până când, încet-încet, totul se luminează pe deplin și clar.“

— *Isaac Newton*¹

„Omul are aproape constant nevoie de ajutor din partea semenilor săi.“*

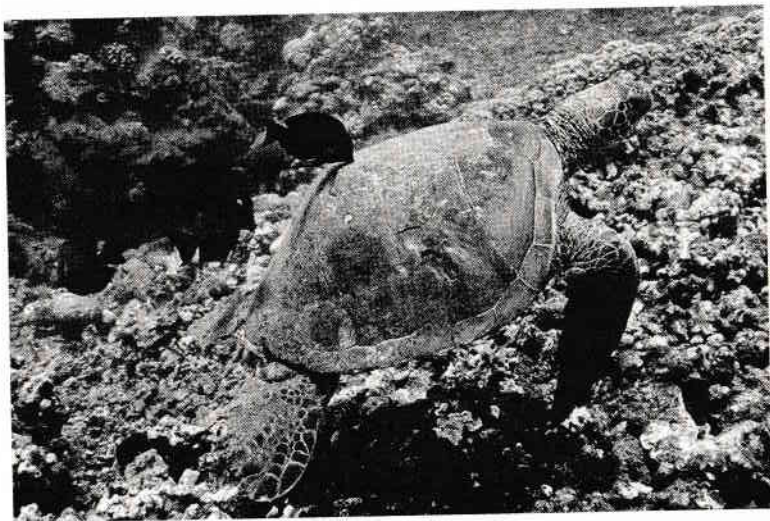
— *Adam Smith*²

„Dar mai multe plantule de vâsc, crescând alături pe aceeași ramură, pot fi considerate mai just ca luptând una cu alta. Deoarece vâscul este răspândit de păsări, existența lui depinde de ele; și, exprimându-ne metaforic, se poate spune că el luptă cu alte plante fructifere.“**

— *Charles Darwin*³

* Adam Smith, *Avuția națiunilor*, trad. Monica Mitarcă, Editura Publica, București, 2011, p. 80. (n.tr.)

** Charles Darwin, *Originea speciilor prin selecție naturală sau păstrarea raselor favorizate în lupta pentru existență*, Editura Academiei Republicii Populare România, București, 1957, p. 85. (n.tr.)

*Un exemplu de schimb simbiotic în lumea naturală:
peștii care curăță o broască țestoasă verde.*

Golful zbârnâia de activitate subacvatică, în timp ce leii de mare și peștii colorați treceau iute pe lângă mine. Înotând în larg, am fost învăluit de un curent de apă rece ca gheața. Căutând un loc mai cald, m-am răsucit și m-am îndreptat spre o creastă îngustă care primea mai multă lumină solară. Numai că m-am zgâriat la picior de un bolovan zimțat și am rămas pe loc — așteptând. M-am agățat de o stâncă vulcanică neagră, acoperită cu o depunere de alge lipicioase. Și atunci, am înțeles.

Expediția mea în căutarea originii banilor a început sub apă. Nu umblam să descopăr vreun cufăr furat dintr-o corabie de piraiți scufundată, ci o altfel de comoară. Prietena mea a tras adânc aer în piept și s-a scufundat mai bine de trei metri, până la fundul crestei, de unde a scobit cu mâinile goale și a scos la iveală un mic obiect verde, de culoarea dolarilor. A ieșit la suprafață și l-a adus spre mine, ca să-l pot vedea mai de aproape.

— Asta căutam, a spus ea.

Cu siguranță, știa despre ce vorbește... doar ecosistemele marine erau domeniul ei de cercetare.

O chema Rachel Gittman. Iar pentru ea, nu era vorba despre bani. „Nimeni nu se apucă de știință pentru bani“, îmi spusese ea râzând. „De la bun început, nu am câștigat prea mulți.“

Rachel crescuse la o fermă din ținutul Prince George, Virginia, unde își petrecuse o mare parte din timp afară, în natură, expusă intemperiilor: „Când eram mică, mă fascina natura și voiam să înțeleg cât mai multe despre lumea naturală.“

Acum, la aproape 30 de ani, era doctorandă în domeniul ecologiei la Universitatea din Carolina de Nord, Chapel Hill. Și mă ajuta să înțeleg mai bine lumea și să aflu mai multe despre bani.

Dar pentru a învăța de la ea, a trebuit să pășesc pe urmele ei.

Am început căutarea originii banilor într-un loc neobișnuit. Un loc firesc pentru startul expediției mele de înțelegere a banilor ar fi fost Valea Marelui Rift din estul Africii, căutând obiecte ce au fost folosite ca monedă de schimb, într-o zonă în care au fost descoperite numeroase fosile umane timpurii; sau în vestul Turciei, care a fost cândva leagănul Regatului Lydiei, unde, probabil, au fost inventate monedele, în secolul al VII-lea î.Hr. Dar a-mi începe expediția în aceste locuri ar fi fost ca și cum aș fi dat startul unui meci de baseball în repriza a opta. NASA a calculat că existența umană cuprinde 800 de generații. Dintre acestea, peste 600 au locuit în peșteri și doar ultimele generații au cunoscut tiparul.⁴ Altfel spus, oamenii au populat doar 0,004% din istoria Pământului.⁵ Prin urmare, am călătorit într-un loc în care oamenii moderni au lăsat o amprentă mai neînsemnată, așa încât să pot observa originea organică a schimbului.

Mă aflam în Oceanul Pacific, lângă ecuator, departe de coasta Ecuadorului, într-o barcă cu motor legănată de valuri, denumită inspirat *Destiny*. Călătoream către Insula Isabela, parte din Arhipelagul Galapagos, pentru a o întâlni pe Rachel.

Am ales aceste insule dintr-un motiv bine stabilit. Era același arhipelag care îl inspirase pe Charles Darwin să descopere teoria evoluției prin selecție naturală. El scria în

cartea sa despre originea speciilor că expediția lui la bordul *HMS Beagle* și observațiile sale despre Galapagos vor „aduce o oarecare lumină asupra originii speciilor — acest mister al misterelor“.⁶ O călătorie în Galapagos putea, de asemenea, să facă oarecum lumină și asupra originii banilor și, în mod specific, asupra naturii schimbului.

Era o zi perfectă, sub un cer albastru infinit, în adierea brizei oceanului, care înmuia căldura. Rachel m-a întâmpinat pe chei, purtând o șapcă bleu de baseball inscripționată cu sigla echipei UNC, un tricou de aceeași culoare, pantaloni scurți negri și ochelari de soare. Se afla în Galapagos ca membră într-un proiect de cercetare ce studia viața marină din ecosistemele de mangrove. Am pășit pe un drum nisipos și, după vreo 35 de minute, lecția mea a început.

— Schimbul se petrece peste tot în aceste insule, a spus Rachel. De la baza până la vârful lanțului trofic.

Așa că am început de la bază.

Ne-am plimbat printre mangrove, am trecut pe lângă un leu de mare adormit (și pe lângă rahatul lui), pe sub un corb de mare cu picioare albastre care plana în zbor, am ocolit vreo treizeci și ceva de iguane marine și am ajuns la Concha de Perla, un golfuleț din partea de sud-est a Insulei Isabela. Ne-am pus tubul de respirat și înotătoarele — și ne-am scufundat în ocean.

Când a ieșit la suprafață, Rachel ținea în mână un arici de mare, verde ca dolarii. Mi-a povestit despre ei, dar n-am reușit să găsec și eu unul — însă am fost încântat de cunoștințele ei. Aceasta avea să fie prima mea lecție despre cum decurge schimbul în Galapagos. Ariciul de mare are nevoie de energie pentru a supraviețui, așa că mănâncă

alge. Este un animal erbivor, care ciugulește alge, concu-
rând pentru hrană cu peștii damsel. Se întâmplă uneori ca
un pește damsel să prindă un arici de mare de țepi și să-l
ducă în altă parte, departe de alge.⁷ Dar acest exemplu este
despre cum un organism are de câștigat pe socoteala
celuilalt.

Pentru a găsi un exemplu de simbioză (un schimb reci-
proc avantajos pentru două organisme diferite), a trebuit
doar să mă scufund și să privesc în jur. Pe o stâncă de lavă,
se afla o broască țestoasă de mare cu carapacea având dia-
metrul de vreo 60 de centimetri. Își întinsese înotătoarele,
pentru ca cinci labride să mănânce paraziții de pe ele și să
i le curețe. Dacă sunt lăsați să se descompună, paraziții pot
ajunge să formeze pe carapacea țestoasei un înveliș lipi-
cios de carbonat de calciu care, în principiu, nu este dă-
unător, deși în cazul altor specii, da. În alte „spălătorii”
subacvatice, un pește sanitar înoată chiar și prin gura unui
pește mai mare, pentru a-i îndepărta paraziții din zonele
 greu accesibile.

Rachel mi-a explicat că simbioza este o componentă cru-
cială a ecosistemelor marine, numeroase organisme conținând
unul pe celălalt pentru supraviețuire și reproducere. Mi-a
povestit despre schimbul dintre polipii coralilor și zooxante.
Deși este un proces greu de observat cu ochiul liber, sub
îndrumarea ei, am reușit. Coralii formează schelete dure,
secretând carbonat de calciu, care se transformă apoi în re-
cife cu rol de habitat pentru mii de specii marine. Zooxan-
tele sunt microalge ce locuiesc în țesutul coralilor. Prin
procesul de respirație celulară, coralul produce dioxid de
carbon. Zooxantele folosesc dioxidul de carbon în foto-
sinteză. Subprodusele fotosintezei sunt oxigenul și niște

compuși organici ce furnizează energia de care are nevoie
coralul.⁸ Zooxantele oferă coralilor hrană. Coralii oferă zo-
oxantelor adăpost.

Aventura mea în căutarea originii banilor a început între-
bându-mă, în primul rând, de ce-i folosim. Pentru a apela
iarăși la analogia din baseball, e greu de stabilit care este
obiectivul jocului doar privind o bătă de baseball. Scopul
acestui sport e să acoperi mai multe baze decât echipa
adversă. Băta nu e decât o unéaltă pentru a-ți atinge țelul.
În mod similar, o bancnotă de 1 dolar nu este decât un in-
strument care facilitează schimbul.

La nivel elementar, oamenii practică schimbul pentru a
obține lucruri de care au nevoie în vederea supraviețuirii,
cum ar fi hrana și adăpostul. Chiar dacă banii sunt o inven-
ție omenească, toate organismele practică schimbul pentru
a supraviețui. Noi, oamenii, ne bazăm pe alte organisme
pentru a ne păstra sănătatea — de exemplu, pe microorga-
nismele de pe piele sau din gură. În intestin, trăiesc peste
100 de trilioane de astfel de organisme, bacteriile ajutând
la digerarea hranei, metabolizarea energiei și sintetizarea
vitaminelor. De asemenea, bacteriile din intestin pot ține
la distanță bacteriile parazitare.⁹ Intestinul nostru le oferă
bacteriilor o locuință și ele ne ajută să rămânem sănătoși.

Cum ar spune dr. Seuss, schimbul are loc pe o barcă, cu
o jarcă, în maș, cu nesaș. Acesta se petrece peste tot și face
în așa măsură parte din existența pe Pământ, încât nici mă-
car nu-l observăm. Schimbul funcționează de la începutu-
rile vieții, când spermatozoizii iau cu asalt ovulul, până la
sfârșitul ei, când viermii devorează leșul.

Fără îndoială, există o distincție între schimbul interuman și cel dintre alte organisme. Diferența e făcută de creierul uman, care este conștient de schimb. El ne permite să abordăm tactic procesul. Pe măsură ce creierul omenesc a învățat să gândească simbolic, am reușit să întrezărim valoarea potențială a lucrurilor. Mărfuri precum sarea, orzul și cacaua au fost niște forme timpurii ale banilor. Din momentul în care oamenii au început să producă mai mult decât puteau consuma, o mână de orz în plus a devenit un bun în schimbul căruia puteai obține altceva. Excedentul a devenit un simbol al valorii. Iar valoarea era dobândită prin schimbul cu un alt obiect. Excedentul a devenit monedă.

Transferul de energie care are loc prin schimbul unor mărfuri organice este ușor de înțeles, dacă acestea sunt apoi consumate în mod natural, ca hrană. Fără îndoială, pentru toate speciile, om sau animale, nevoia de energie joacă rolul unui catalizator primar în cadrul schimbului. Diferența este, din nou, că oamenii pot face schimbul energetic în mod tactic, înțelegând valoarea simbolică a acestuia și transformându-l în valoare convertită. Primii oameni care au făcut comerț cu produse alimentare, de exemplu carne sau orz, au făcut schimb de energie, dar într-un mod nou. Faptul că au schimbat mărfurile bogate în energie într-o manieră mai calculată demonstrează natura evolutivă a oamenilor.

Economistul evoluționist Haim Ofek întreabă în magistrala sa carte *Second Nature (A doua natură)*: „A fost schimbul un agent timpuriu al evoluției umane sau este doar un simplu artefact *de novo* al civilizației moderne?”¹⁰ El pune problema dacă schimbul este sau nu o forță evoluționistă: organismele ce practică schimbul au o probabilitate mai

mare de supraviețuire, de reproducere și de transmitere a „trăsăturii schimbului” către generațiile următoare. Schimbul — colaborarea — este ceva avantajos din punct de vedere evoluționist. Și există dovezi convingătoare că persoanele sociabile trăiesc mai mult.¹¹ Ulterior în carte, Ofek argumentează că schimbul interuman ar putea fi o continuare și o perfecționare a celui întâlnit la organismele primordiale. Dezvoltarea schimbului, de la microorganisme la regnul animal și de la triburile paleolitice la afaceriștii de pe Wall Street, dezvăluie progresul fascinant al unei forțe evoluționiste.

Ofek a observat niște tipare ale modului în care organismele aceleiași specii practică schimbul. De exemplu, furnicile și oamenii se bazează pe diviziunea muncii pentru a îndeplini mai eficient o sarcină. Unii membri ai aceleiași specii caută hrană, iar alții cresc pui. Organismele individuale responsabile pentru anumite părți dintr-un întreg ajung să se specializeze în acel domeniu. Iar un specialist își creează instrumente distincte pentru îndeplinirea sarcinii respective.

În cazul oamenilor, trebuie spus că am devenit conștienți de felul în care schimbul ne mărește șansele de supraviețuire. Această înțelegere a dus la crearea unor instrumente ce au stimulat cooperarea între noi, poate chiar depășirea altor specii. La început, ele au fost folosite pentru îndeplinirea unei sarcini simple, dar capacitatea creierului de a gândi simbolic le-a permis oamenilor să privească bunurile altfel decât ca pe niște obiecte fizice. Mărfurile perisabile au fost înlocuite cu obiecte neperisabile, de exemplu unelte agricole, arme și bijuterii, care au funcționat ca monede timpurii. Oamenii au reușit să vadă valoarea simbolică a

acestor instrumente — faptul că puteau fi schimbate cu alte obiecte valoroase. Însă pe măsură ce creierul uman a devenit tot mai sofisticat și civilizația din ce în ce mai complexă, a apărut nevoia de a avea un instrument uniform și universal, care să faciliteze schimbul pe scară mai largă. Banii au constituit acest instrument.

Este o teorie interesantă aceea că schimbul face parte din algoritmul nostru evoluționist. Și că, la urma urmei, banii sunt un rezultat al schimbului. Teoria lui Ofek m-a provocat să iau în calcul o explicație biologică drept alternativă la motivul pentru care am folosit banii, de la bun început. Numai că, în scopul de a înțelege fundamentul banilor, trebuia să învăț despre originea schimbului.

A fost odată...

Cu mult înainte de inventarea banilor sau chiar înainte ca oamenii să cuture Pământul, organismele au practicat schimbul pentru a supraviețui. Cu aproximativ 3,8 miliarde de ani în urmă, au apărut primele semne de viață: procariotele unicelulare, cum ar fi bacteriile anucleate. Acum 2 miliarde de ani, au apărut eucariotele multicelulare. Din ele sunt alcătuite ciupercile, plantele, animalele și oamenii. Eucariotele s-au format prin simbioză. Ele s-au dezvoltat atunci când un organism procariot a încorporat un alt organism procariot. În loc să fie distrusă, celula mai mică a fost asimilată definitiv, asemenea unui musafir care nu mai pleacă — totul evoluând într-o structură specializată, cunoscută sub numele de organit.

Organitul în cauză este mitocondria. Biologii presupun că a fost cândva un organism procariot. Mitocondriile

seamănă cu procariotele și se reproduc într-un mod similar, divizându-se independent de celula mai mare, dar fiind semiautonomie, pentru că depind totuși de celulă pentru multe dintre proteinele care le sunt necesare.¹² Cu timpul, mitocondriile și-au pierdut capacitatea de a trăi în afara celulei mai mari. Musafirul a fost adoptat de familie. Din fericire, se ocupă de o parte din treburile gospodărești.

Una dintre sarcinile sale este să facă rost de hrană pentru familie. Mitocondriile furnizează energie pentru celula mai mare. Ele au câte două membrane, care sunt ca pereții unei case. Una dintre membrane are pliuri, pentru a beneficia de o suprafață mai mare, producând astfel mai multă energie sub forma adenzinotriposfatului (ATP). Toate organismele au nevoie de energie pentru a se reproduce și a funcționa. ATP este o moleculă care se găsește în toate celulele vii, ea transportând energia din alimente către celulă. La fel ca în cazul coralilor și al zooxantelor, celula oferă adăpost, iar mitocondriile furnizează energie.

Această teorie despre apariția eucariotelor prin unificarea a două celule poartă numele de simbiogeneză și oferă o explicație pentru bazele timpurii ale vieții. Cel care a lansat-o a fost botanistul rus Boris Mihailovici Kozo-Polyansky, la începutul secolului XX.¹³ Este o explicație plauzibilă și larg acceptată cu privire la modul în care s-au dezvoltat eucariotele. Teoria lui Kozo-Polyansky presupune că simbioza — în esență, colaborarea — este fundamentală pentru viața tuturor organismelor multicelulare.